

POZNA ANTIKA

5. in 6. stoletje

dr. Timotej Knific, kustos za zgodnji srednji vek

Vir: Tomaž Nabergoj (ur.): Stopinje v preteklost. Zakladi iz zbirk Narodnega muzeja Slovenije, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2006.

Z naseljevanjem barbarskih ljudstev se je v 5. stoletju na zahodu začelo dolgotrajno spreminjanje rimskega sveta v srednjeveško Evropo. **Na rimsko ozemlje so vdirala predvsem germanska plemena**, ki so prej živela v Germaniji in Barbariku vzdolž rensko-donavske meje. **Premike ljudstev** so sprožili Huni, konjeniški nomadi iz Azije, ko so leta 375 razbili državo Gotov ob Črnem morju.

Zahodni Goti so se pred njimi umaknili na vzhodnorimsko ozemlje, nato pa v začetku 5. stoletja vpadli v Italijo, leta 410 oplenili Rim, se po letu 418 naselili v Akvitaniji ter postopno tudi v Hispaniji. Plemena Vandalov, Svebov in Alanov so leta 406 prekoračila zamrzli Ren, ropala po Galiji in se po treh desetletjih ustalila na Iberskem polotoku in v severni Afriki. Nemirno je bilo tudi na severu, v Galijo so vdirali Franki, v Britanijo so se prek morja priseljevali Angli in Sasi.

Siloviti val selitev se je po razpadu hunske države umiril, **z državnopravno ukinitvijo vzhodnorimskega cesarstva leta 476** je postala Italija "obljubljena dežela". Tja so se preselili Vzhodni Goti in leta 493 ustanovili kraljestvo s središčem v Raveni. Tudi druga barbarska kraljestva so se ustalila: v Angliji jutsko in anglosaška, v Španiji zahodnogotsko, v Galiji frankovsko in burgundsko, v Panoniji gepidsko in langobardsko, v severni Afriki vandalsko.

Helenizirani vzhod, kamor se je premaknilo težišče rimske države, se je v tem času spreminjal v mogočno bizantinsko cesarstvo. Pod vlado Justinijana I. se je začela obnova nekdanje rimske države, zaradi katere je bilo leta 552 po dolgotrajni vojni uničeno gotsko kraljestvo v Italiji. Oblasti nad celotno Italijo Bizanc ni dolgo obdržal, leta 568 so njen severni del osvojili Langobardi, ki so se tja preselili iz Panonske nižine (sl. 44).

Posamezni premiki ljudstev niso bistveno vplivali na politično ravnovesje, vzpostavljeno v 6. stoletju – ob bizantinski premoči na vzhodu se je na zahodu zelo okrepila frankovska država. V njej so se združila številna germanska plemena, po verski pripadnosti je bila katoliška, v marsičem se je zgledovala po rimski ureditvi. Ker so bila tudi druga barbarska kraljestva izpostavljena romanizaciji, se je na zahodu z zlitjem raznovrstnih kultur postopno izoblikovala nova evropska civilizacija.

Sredi dogajanj, ki so povzročila zaton antike, se je znašlo tudi ozemlje med vzhodnimi Alpami in severnojadranskim območjem. *Rimski svet se podira!* je zapisal v začetku 5. stoletja cerkveni učitelj sveti Hieronim, vznemirjen zaradi barbarskih vdorov v rimsko državo. **Moč imperija so že prej oslabile velike**

gospodarske težave in številne državljanske vojne. Veliko vojn se je razpletalo med Italijo in srednjim Podonavjem, tudi na sedanjem slovenskem ozemlju, prek katerega je med Alpami in Jadranskim morjem potekal obrambni pas, imenovan *claustra Alpium Iuliarum*. To je ozemlju dajalo značaj vojne krajine, arheološka odkritja kažejo na utrjevanje rimskih mest, o negotovih razmerah pričajo tudi zakladne najdbe.

Najbogatejši je **zaklad zlatnikov**, ki so bili skriti leta 352 na območju emonskega foruma v času državljanske vojne med cesarjem Konstancijem II. in samozvancem Magnencijem (sl. 84). Sled strahu pred Huni pa je verjetno zaklad iz Tunjic pri Kamniku. Našli so ga otroci leta 1842, v njem naj bi bilo 14 do 17 zlatnikov, poznejše poročilo pa omenja kar 300 kosov. Med numizmatično evidentiranimi 12 solidi je najmlajši zlatnik cesarice Honorije (433–454), zaradi katerega je zakop zaklada postavljen v leto 452, v čas hunskega pohoda v Italijo.

Iz druge polovice 4. ali začetka 5. stoletja izvira **zelo dragocena zakladna najdba z Gore nad Polhovim Gradcem**, naključno izkopana leta 1883. V njej so bile razen usnjenih vrvi, železne tehtnice in železne rovnice sami bronasti predmeti: kotel, kosi vsaj šestih posod, trije zvonci, votel valj, prečka tehtnice ter dve kvadratni in šest sodčastih uteži (sl. 45). Te najdbe imajo v Sloveniji nekaj primerjav le med predmeti iz zakladne najdbe z Ajdovskega gradca nad Vranjem pri Sevnici.

V Sloveniji je bilo najdenih tudi **več shramb železnih predmetov**, tako na Limberku nad Veliko Račno, Gori nad Polhovim Gradcem, Grdavovem hribu pri Radomljah, Tinju nad Loko pri Žusmu, Puštalu nad Trnjem pri Škofji Loki in drugod. V zakladni najdbi z Limberka, zakopani v začetku 5. stoletja, je bilo več kot 70 kosov orodja, orožja, različnih okovov in velik kos surovega železa (sl. 46). Orodje je kovaško, tesarsko in sodarsko, od orožja sta bila med zakopanim železjem le sulična ost in kratek meč z zajedami pri ročaju.

Do zdaj je znanih približno 90 takšnih mečev, od katerih je bil eden najden daleč na vzhodu ob Kaspijskem jezeru, večina severno od Črnega morja, nekaj v Panonski nižini, najzahodneje pa meč na Limberku.

Najpogosteje jih povezujejo z iranskimi Alani, ki so se razcepljeni na več skupin razselili od Kavkaza do Iberskega polotoka. Zakladna najdba z Limberka priča o militarizaciji krajev, v katerih je bila skrita, pa tudi o začetku velikega preseljevanja ljudstev, ki je potekalo tudi prek ozemlja današnje Slovenije.

V 4. in 5. stoletju se je tudi v tem delu rimske države razširila krščanska vera. Na podlagi arheoloških najdb je mogoče trditi, da se je najprej utrdila med mestnim prebivalstvom v Emoni, Celeji in Petovioni. V arheoloških plasteh teh mest so raziskovalci odkrili ostanke cerkev, katerih tla so bila prekrita z mozaiki. Na njih se je ohranilo veliko napisov, ki omenjajo posameznike iz tamkajšnjih krščanskih skupnosti, med njimi tudi arhidiakona Antioha in diakona Justinijana.

S temi skupnostmi so povezani tudi predmeti s krščansko simboliko, predvsem Kristusovim monogramom: bronasta svečnika z votivnima napisoma iz Rogoznice pri Ptuju in velika bronasta obroča z Vipote v bližini Celja. Znamenja "krščanske dobe" nosijo tudi s križi okrašeno bronasto ogledalo iz Emone ter bronasta kadilnica in zlat obesek s Šentjurskega hriba nad Tržiščem. Marsikje so bili najdeni tudi kovanci, na katerih so odtisnjeni krščanski simboli. Za Cerkev je bila to učinkovita propaganda, ki je s kroženjem denarja dosegla vse kraje imperija (sl. 85).

Vse kraje je dosegel tudi **strah pred barbarskimi plemeni**. Zaradi negotovosti, ki so jo ta plemena povzročala s selitvami, so se prebivalci imperija **začeli umikati v varnejše kraje**. Na alpsko-jadranskem območju so zrasle na naravno zavarovanih vzpetinah številne zidane naselbine, v katerih so v 5. in 6. stoletju prebivali staroselski Romani. V Sloveniji jih je bilo odkritih več kot trideset, na primer na Rifniku pri Šentjurju, Ajdni nad Potoki, Korinjskem hribu nad Velikim Korinjem, Kučarju pri Podzemlju, Tonovcovem gradu pri Kobaridu in drugod.

Med boljše raziskanimi so ostanki naselbine na Ajdovskem gradcu nad Vranjem (sl. 47). Sezidana je bila po enotnem načrtu, na vrhu sta stali cerkvi s krstilnico, na pobočjih okrog njih več stanovanjskih hiš, vse pa je obdajalo obzidje z obrambnimi stolpi. Hiše so imele tlak iz malte, vhodna vrata z vetrolovom in s skodlami krite strehe. Z njih se je deževnica stekala v vodni zbiralnik. Pokopališče je bilo ob poti zunaj obzidja.

Cerkve so bile preproste enoladijske stavbe z apsidno ali dvoransko cerkve s polkrožno klopjo za duhovnike. Od cerkvenega okrasja je znana le stenska poslikava, na Ajdni z nizom sekajočih se krogov, prevladuje rdeča barva. Iz tega časa je znanih tudi več umetnoobrnih izdelkov s krščansko simboliko, kot so okrasne zaponke v obliki križa ali v podobi pava (sl. 85: 4–7), za staroselsko prebivalstvo značilen nakit in deli noše pa so bili najdeni na primer na Rifniku pri Šentjurju in Pristavi na Bledu (sl. 48a).

Po propadu zahodnorimske države so Romani večidel prišli pod oblast germanskih osvajalcev Italije, najprej Vzhodnih Gotov (493), nato pa Langobardov (568). V času njihove vladavine je postalo zelo pomembno mesto Karnij, *civitas Carnium*, na območju današnjega Kranja. Umrle iz Karnija so pokopavali na ledini Lajh, na kateri je bilo v letih 1896–1905 odkritih več kot 500 grobov, nekaj pa so jih raziskali še v letih 2004–05.

Med predmeti, ki jih je mogoče označiti kot vzhodnogotske, jih je veliko izdelanih v polikromnem slogu (sl. 86: 1, 8, 12–14, 19, 20, 23). Najdeni so bili tudi na nekropoli v Dravljah pri Ljubljani. Tu so izkopal grob Gotinje v značilni opravi (sl. 48b), pri več okostjih pa je bila ugotovljena umetna deformacija lobanje, povzročena s povezovanjem otrokove glave s trakovi. To navado so Goti privzeli, ko so bili pod hunsko nadvlado. Vzhodnogotska oblast nad poznejšim slovenskim ozemljem je trajala do leta 539.

Največ najdb iz obdobja preseljevanja ljudstev v Sloveniji lahko pripišemo Langobardom. Tudi te so najpogostejše v Kranju, kjer so našli tudi sedem grobov vojščakov, oboroženih z meči. Grob vojščaka z mečem so arheologi izkopali tudi v Solkanu pri Novi Gorici (sl. 48c). Meč je visel na pasu z okovjem, ki je bilo okrašeno z vstavljenimi srebrnimi in medeninastimi nitmi v t. i. živalskem slogu. Po tem okrasu je okovje datirano v prvo polovico 7. stoletja, v obdobje, ko je bila spodnja Vipavska dolina še pod langobardsko oblastjo.

Številnejši kot vojaški so langobardski nakitni predmeti. Prevladujejo različne okrasne zaponke, predvsem v obliki črke S, ki predstavljajo pravi muzejski zaklad (sl. 86: 7–10). Podobni izdelki so bili najdeni v Sloveniji še na Rifniku pri Šentjurju, Sveti Gori v Zasavju, Sv. Lambertu pri Pristavi nad Stično in v Biljah v Vipavski dolini. Prvi langobardski predmeti so se pojavili po letu 546, ko je cesar Justinijan podelil Langobardom "*mesto Norik in oporišča v Panoniji ter mnogo drugih krajev*" (verjetno širše območje Celeje in Petovione), pojenjali pa z naseljevanjem Slovanov okoli leta 600.

Literatura

- BITENC, P. in T. KNIFIC (ur.) 2001, *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti.* – Ljubljana.
BOŽIČ, D. in J. DULAR (ur.) 1999, *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov.* – Ljubljana.
KNIFIC, T. in M. SAGADIN 1991, *Pismo brez pisave. Arheologija o prvih stoletjih krščanstva na Slovenskem.* – Ljubljana.
WEBSTER, L. in M. BROWN (ur.) 1997, *The Transformation of the Roman World AD 400–900.* – London.

